

Identifiointiprosessi kokonaisuutena

- Alustavia kokeita*
- Koesuunnittelu, identifiointikoe
  - Mittaustulosten / datan esikäsittely
  - Ei-parametriset menetelmät
    - transientti-, korrelaatio-, taajuus-, Fourier- ja spektraalianalyysi => askel-, impulssi- ja taajuusvaste; ajatuksia esim. kertaluvuista
  - Mallirakenteen (rakenneparametrit) valinta
    - Parametrien estimointi
    - Mallirakenteiden vertaaminen
    - **Mallin arviointi**
      - **Simulointi, navat, erilaiset vasteet**
    - **Mallin validointi**
      - **Parametrien ominaisuudet, I-O-käyttäytyminen, residuaalianalyysi**

Mallin validointi

- Koe suunniteltu, data kerätty, parametrit estimoitu, mallirakenne valittu
- Onko malli ”hyvä”?
  - Onko malli käyttötarkoitukseensa tarpeeksi hyvä?
  - *Onko malli sopuossuinnussa havaitun datan kanssa?*
  - *Kuvaako malli todellista systeemiä?*
- Validointi (eräs luonnehdinta): ”Verrataan mallia mahdollisimman suureen todellisesta systeemistä peräisin olevaan tietomäärään”

Validoinnin motivaatio

- Usein mahdotonta, kallista tai vaarallista kokeilla tosikäytössä kaikkia mahdollisia malleja
- Luottamus malliin luotava off-line
- Tärkeä mittatikki mallin käyttötarkoitus

Voidaanko mallinnusprosessin motivaationa ollut ongelma ratkaista mallin avulla?

- **Näkökulmia**
  - **Parametrien ominaisuudet**
  - **Sisäänmeno-ulostulokäyttäytyminen**
  - **residuaalianalyysi**

Parametriestimaattien ominaisuudet

- Rakenteelliset mallit: Ovatko parametriestimaatit järkeviä?
  - esim. kitkakertoimien merkit oikein
- Parametrien herkkyysoanalyysi: simulointi hieman poikkeutetuilla parametriarvoilla (esim. luottamusvälin sisällä)
  - suuria poikkeamia => lisäidentifiointi tarpeen
- Black box-mallin parametriestimaattien luottamusvälit
  - Estimaatit asympotoottisesti normaalijakautuneet
    - t-testattavissa
    - nolla sisältyy luottamusväliin => parametri turha
  - Kaikkien estimaattien varianssit ja kovarianssit suuria => turhia selittäjiä – esim. liian korkea kertaluku?

Sisäänmeno-ulostulokäyttäytyminen

- Black box –malleilla tärkeä
- Lineaariset mallit => Boden diagrammi tärkeässä osassa
  - Parametristen mallien Boden diagrammien vertailu erilaisilla datoilla, esisuodatuksilla ja mallirakenteilla datasta estimoituun taajuusvaste-estimaattiin hyvä työkalu
- Epälineaariset => simulointi

Simulointi ja ennustaminen

- Usein mallin käyttötarkoitus
  - tärkeä rooli
- Simulointi *riippumattoman datan* ohjauksella ja riippumattoman ulostulon ennustaminen
  - nähdään esim. millaisia ilmiöitä malli kuvaa, millaisia ei
- Mallin redusointi

Jos kertaluvuiltaan alennettu malli tuottaa oleellisesti saman sisäänmeno-ulostulokäytöksen, malli oli liian monimutkainen

Residuaalianalyysi

- Ennustevirheet kuvaavat sitä osuutta datassa, jota malli ei pysty kuvaamaan

$$\varepsilon(t) = y(t) - \hat{y}(t, \hat{\theta})$$

- ennustevirhe (”parametrien funktio”) = residuaali (”numeroita annetulla parametrillä”)
- Yksinkertaiset testit - Olkoon meillä N arvoa (estimointi- tai validointidataa)
  - $\max_N |\varepsilon(t)|$, $\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \varepsilon^2(t)$
  - ”arvio maksimi- tai keskivirheistä; jos asiat eivät muutu, mallin ei tulisi koskaan tuottaa suurempia poikkeamia”

Residuaalien valkoisuus

- Oleellista on, että
  - residuaalit eivät riipu ohjauksesta $u(t)$ ja
  - residuaalit eivät riipu toisistaan

$\Rightarrow$ Ristikovarianssit oleellisesti nolliä $\hat{R}_{\varepsilon u}(\tau) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \varepsilon(t)u(t-\tau)$

- intuitio: jos ennustevirhe riippuu $u(t)$ stä, ulostulo olisi voitu ennustaa paremmin ottamalla riippuvuus huomioon

$\Rightarrow$ Autokovarianssit oleellisesti nolliä $\hat{R}_{\varepsilon}(\tau) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \varepsilon(t)\varepsilon(t-\tau)$

- intuitio: jos ennustevirhe riippuu menneistä virheistä, se olisi voitu ennustaa paremmin

Tilastollinen testaaminen 1/2

- Jos ohjaukset ja residuaalit ovat riippumattomia, ovat ristikorrelaatiot

$$x_\tau = \hat{R}_{\varepsilon u}(\tau) / \sqrt{R_\varepsilon(0)R_u(0)}$$

asymptoottisesti normaalijakautuneita $N(0, 1/N)$

- Luottamusväli yksittäiselle ristikorrelaatiolle 95%: $|x_\tau| \leq 1.96/\sqrt{N}$

- Suure

$$y = N \sum_{i=1}^m x_i^2 \xrightarrow{\text{dist}} \chi^2(m)$$

- Testi siten, että H_0 : Ohjaukset ja residuaalit ovat riippumattomia

- Huom.! Korrelaatio negatiivisella τ :n arvolla voi olla merkki takaisinkytkennästä, ei väärästä mallirakenteesta

Tilastollinen testaaminen 2/2

- Jos residuaalit ovat riippumattomia, ovat autokorrelaatiot

$$x_\tau = \hat{R}_\varepsilon(\tau) / R_\varepsilon(0)$$

asymptoottisesti normaalijakautuneita $N(0, 1/N)$

- Luottamusväli yksittäiselle autokorrelaatiolle 95%: $|x_\tau| \leq 1.96/N^{0.5}$

- Suure

$$y = N \sum_{i=1}^m x_i^2 \xrightarrow{dist} \chi^2(m)$$

- Testi siten, että H_0 : Residuaalit ovat riippumattomia

The model development process

by Sargent

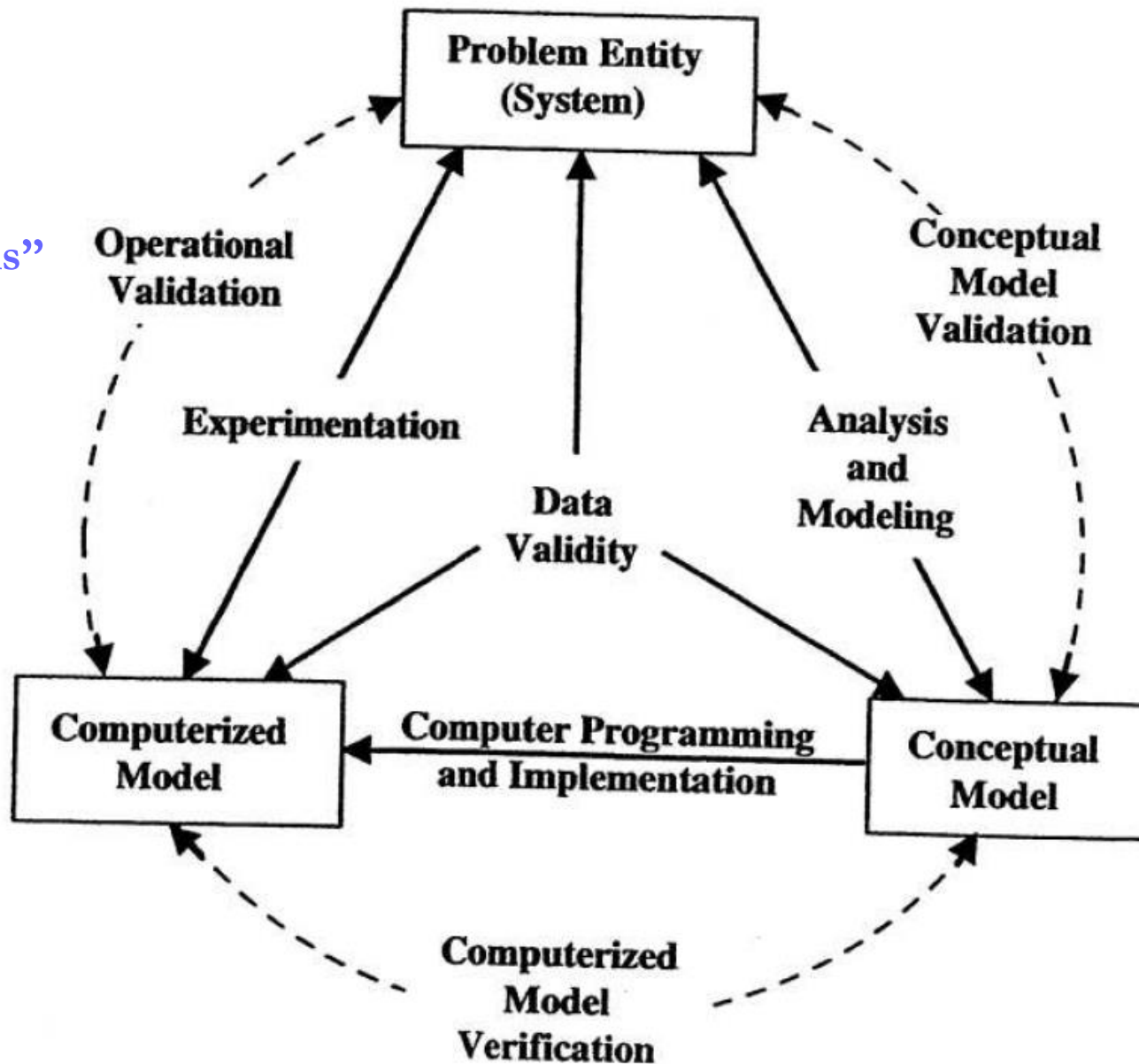
“Introductory tutorial on verification and validation of simulation models”

Verification

Did we build the model right?

Validation

Did we build the right model?

The modeling-validating process

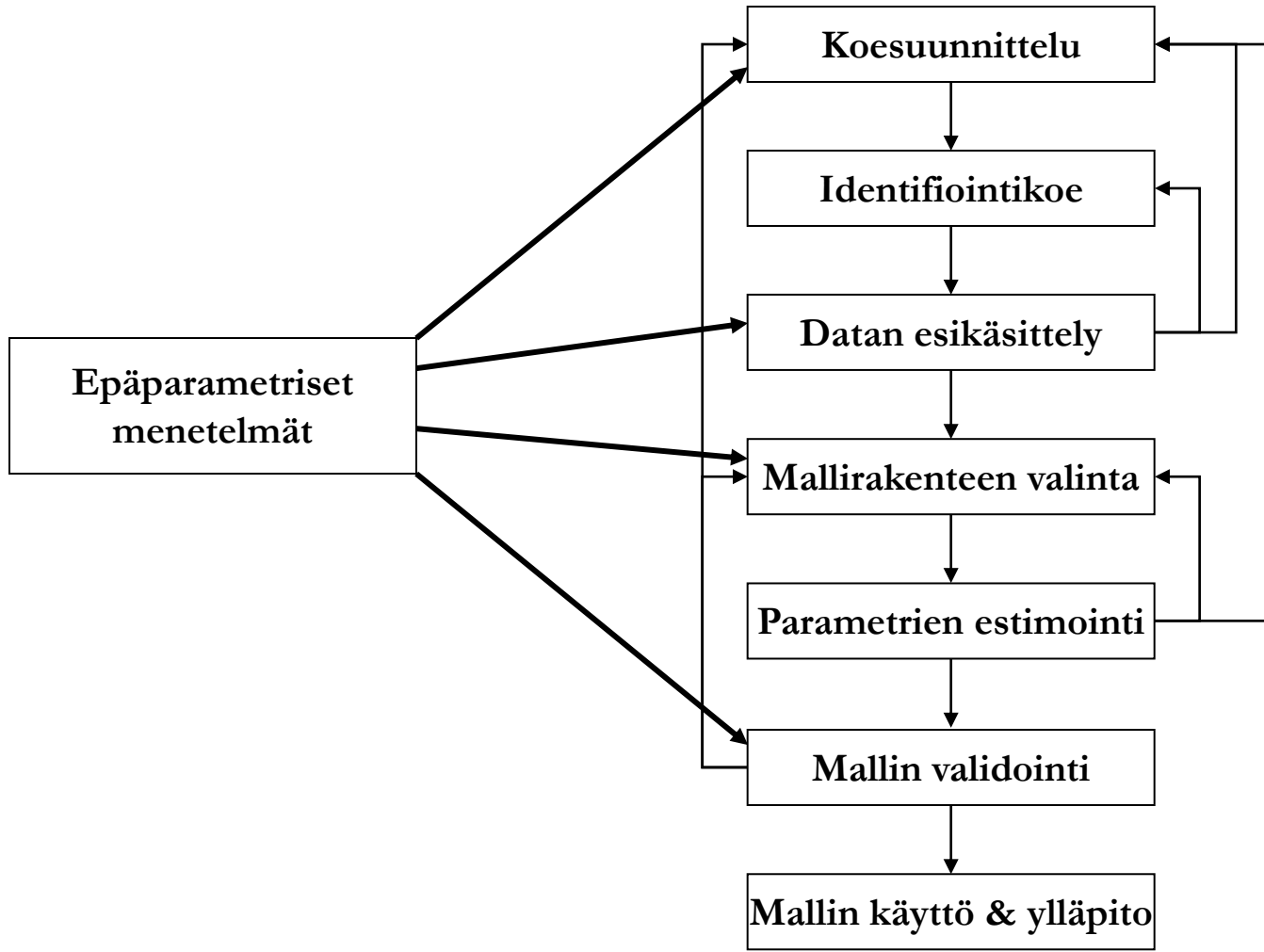
by Landry et al. “Model validation in OR”

<i>Face validation:</i>	Gathering of opinions about the reasonableness and accuracy of the model from people knowledgeable of the system. [32]
<i>Tracing</i>	Following the behaviour of specific entities through the model calculations.
<i>Internal validation</i>	Stochastic analysis to determine the variability of the model. [22,32].
<i>Sensitivity analysis</i>	Effects of changing input parameters on the model behaviour and its output. Comparison to other models in terms of structure and output. [2,6,9,11,23,43]
<i>Historical validation:</i>	Using part of historical data to determine if the model behaves as the system did. [1,32,43]
<i>Predictive validation:</i>	Determining if the system's behaviour and the model predictions are the same. [1,9,31]
<i>Events validation:</i>	Comparing the events occurrences in the model with the distribution of these in the system. [9]
<i>Turing tests:</i>	To verify if knowledgeable people can distinguish between the real system and model outputs.
<i>Spectral analysis:</i>	To evaluate if, in the frequency domain, the dynamic behaviour of the model differs from the behaviour of the system. [2,15,22,32,51,52]
<i>Experimentation:</i>	Manipulating variables in both the real-world and the model and then comparing the outputs.
<i>Convergent validation:</i>	Comparing the model's predictions with those of experts. [5]

Identifiointiprosessi

Näkökulmia mallintamiseen

- Mallin pätevyys- tai toiminta-alue
  - Identifiointikoe
  - Validointi pätevyysalueella
- Mallin oikeellisuus (validity): toiminta pätevyysalueella
- Mallin luotettavuus (credibility): toiminta pätevyysalueen ulkopuolella
- Miten luoda luotettavia malleja eikä pelkästään oikeita?
  - Laajempi pätevyysalue => luotettavuus
  - Vrt. Newtonin vetovoimalaki ja Ptolemaioksen käsitys aurinkokunnasta

Kriittisyys mallia kohtaan

- Malli on oikea ja ehkä luotettava, ei koskaan ”oikea”
- Pääasia on systeemi ja ongelma, jota mallilla ratkaistaan, ei malli
- Yhteys olemassa olevaan teoriaan
  - ei kannata keksiä pyörää uudestaan
- Simulointituloksia tulkittaessa muistettava
  - mallissa/mallinnuksessa käytetyt oletukset
  - mallin tarkkuus ja approksimaatioiden taso

Myyvä malli

- Tärkeä käytännön ongelma: Miten tilaaja saadaan ymmärtämään malli ja uskomaan sen toiminta?
- Mallintajan on ymmärrettävä mallin rakenne
- Mallintajan on pystyttävä kommunikoimaan malli erittäin yksinkertaisella tasolla
- Tilaajan on ymmärrettävä malli ja miten sen tulokset syntyvät
- Monimutkaisuuden
  - oltava aidosti tarpeen
  - oltava ymmärrettävää
  - tuotettava lisäarvoa

Six simple principles of modeling 1/2

by Pidd M. “Just Modeling Through: A Rough Guide to Modeling,” *Interfaces*, Vol. 29, No. 2, 1999, pp. 118-132

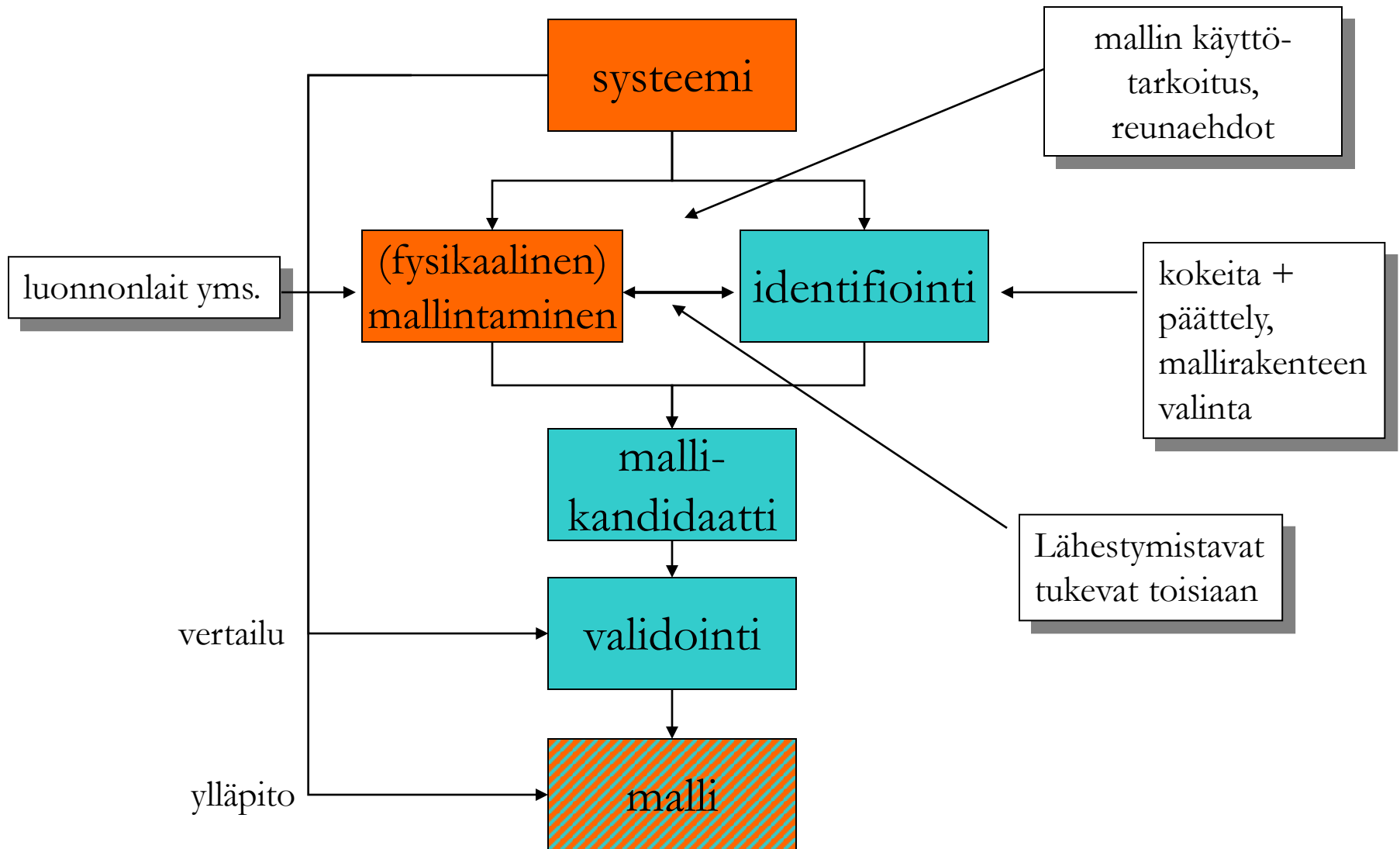
- Model simple - think complicated
  - Läpinäkyvyys, ymmärrettävyyys, perusteltavuus
  - Luottamus malliin syntyy paremmin, kun loppukäyttäjä ymmärtää mallin
  - Yksinkertainen malli voi tukea monimutkaista analyysia/päätöksentekoa
  - Mallit eivät korvaa ajattelua ja ihmisen päätöksentekoa – mallit toimivat päätöksenteon tukena
- Be parsimonious - start small and add
  - Aloita yksinkertaisesta mallista ja lisää yksityiskohtia
- Divide and conquer - avoid megamodels
  - Vältä isoja ja yleiskäyttöisiä malleja – eivät ole läpinäkyviä, perusteltavia, ymmärrettäviä & validointi mahdotonta
  - Joukko toistensa kanssa juttelevia pieniä malleja parempi kuin yksi iso

Six simple principles of modeling 2/2

by Pidd M. “Just Modeling Through: A Rough Guide to Modeling” Interfaces, Vol. 29, No. 2, 1999, pp. 118-132

- Use metaphors, analogies, and similarities
  - ”Ei kannata keksiä pyörää uudestaan”
- Do not fall in love with data
  - Harhaluulo, että mallinnus ei onnistu, jos ei ole paljon dataa
  - Datan murskaaminen ei korvaa huolellista ajattelua
  - Mallinnus ohjaa datan keruuta eikä päinvastoin
  - Tieto = Data + Tulkinta
- Model building may feel like muddling through
  - “to manage to do something although you are not organized and do not know how to do it”

Katsaus menneeseen

Luennot 1-6

- Mallintaminen, dynaamisten systeemien mallit
  - Fysikaalinen mallintaminen vs. identifiointi (1)
  - Jatkuva-aikaisen tilamalli (2), input-output –kuvaus (2), siirtofunktiomalli (2)
  - Diskreettiaikainen tilamalli (3), input-output –kuvaus (3), siirtofunktiomalli (3)
  - Lineaaristen mallien ominaisuuksia (2, 3, 4, 5):
    - tasapainopiste, stabiilisuus, saavutettavuus, havaittavuus
  - Fysikaalinen mallinnusprosessi (4)
- Tilaestimointi
  - Tilaestimaattori (5)
  - Kalman suodin (6)
- Säättötekniikan alkeet
  - PID –säädin (6, 7)
  - Tilatakaisinkytkentä (7)

Luennot 7-11

- Epäparametriset identifiointimenetelmät
  - Aikataso: impulssi- ja askelvaste $\Leftrightarrow$ transientti- ja korrelaatioanalyysi (7, 8)
  - Taajuustaso: taajuusvaste $\Leftrightarrow$ taajuus-, Fourier- ja spektraalianalyysi (8, 9)
- Parametriset mallit
  - Malliluokat (9)
  - Ennustevirhemenetelmä (9)
  - Parametriestimaattien ominaisuudet (10)
  - Identifioituvuus (9)
- Parametristen mallien identifiointiprosessi
  - Koesuunnittelu (10)
  - Datat esikäsittely (10)
  - Mallirakenteiden valinta ja vertailu (10, 11)
  - Mallin validointi (11)

Jos kurssi vielä jatkuisi, niin voitaisiin tarkastella vaikkapa seuraavia teemoja....

- Rekursiivinen estimointi
  - parametriestimaattia päivitetään aina kun saadaan uutta dataa
- MIMO-mallit
- Tilamallien estimointi
- Suljetun silmukan systeemien identifiointi
- Epälineaariset black-box mallit
  - esim. neuroverkot

Tenttivaatimukset

1. Kirja (Modeling of dynamic systems, Ljung & Glad) luvut 1-4, 8-10 ja 12, liitteet A, B ja C
    - kaavoja ei tarvitse opetella ulkoa, mutta merkitys syytä ymmärtää
    - luvusta 3 ei sivuja 54-61
  2. Luennot (luentokalvot + luennolla esitetyt asiat)
    - ks. luentojen sisällön tarkempi kuvaus
    - <https://mycourses.aalto.fi/course/view.php?id=36357&section=1>
  3. Laskuharjoitukset
    - eli nämä
    - <https://mycourses.aalto.fi/course/view.php?id=36357&section=2>
- Tentissä pääpaino kokonaisuuksilla ja asian ymmärtämisellä
    - simppelit laskut syytä osata
  - Tentti tiistaina 13.12.2022 klo 9-12